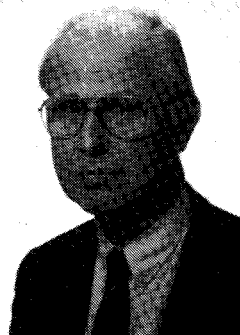

Drs. K. de Jong Ozn.

Hoe nu verder met het confessioneel onderwijs?

De tijd nadert dat een zekere herzuiling in onze samenleving nodig is. Confessionele scholen zullen dan ook veel meer dan vroeger actief moeten zijn met het ontwikkelen van hun eigen identiteit. Er is voor hen alleen een toekomst als zij gedragen worden door het geloof van allen die ervoor verantwoordelijk zijn. Een reactie op het artikel van drs. J.C. van Bruggen 'Wordt het confessioneel onderwijs bedreigd', dat verscheen in april 1991.

In het april-nummer van Christen Democratische Verkenningen stond een artikel van drs. J.C. van Bruggen met als titel: 'Wordt het confessioneel bijzonder onderwijs bedreigd?' Dit artikel is een vervolg, waarbij met name de vervolgvragen aan de orde komen. Voordat ik dat doe is het voor de gang van mijn betoog echter wel noodzakelijk dat ik eerst nog een aantal voorvragen behandel.

Met de analyses van Van Bruggen ben ik het grotendeels wel eens, maar om met mijn stellingen te komen, mijn antwoorden, moet ik er nog het een en ander aan toevoegen.

Het is dan toch goed om in deze tijd nog eens te wijzen op de grote historische verbondenheid die er is tussen de drie partijen die het CDA gevormd hebben en het

confessioneel bijzonder onderwijs. Hun eerste *elan* hebben ze alle drie te danken aan de strijd voor de gelijkstelling tussen openbaar en bijzonder onderwijs tussen 1878 en 1917. De coalitie die zij in die jaren hebben gevormd, ik denk aan de kabinetten Mackay (1888-1891), Kuyper (1901-1905) en Heemskerk (1908-1913), vond met name haar bindmiddel in die strijd.

De ARP en één van de oudste organisaties van het christelijk onderwijs, de Unie 'School en Evangelie', zijn niet alleen in hetzelfde jaar opgericht (1879), maar ook dóór voor een belangrijk deel dezelfde personen. Kuyper werd voorzitter van de eerstgenoemde organisatie, Lohman van de tweede. En het verbond tussen Kuyper en Schaepman in de jaren tachtig van de vorige eeuw was één van de eerste voorbeelden van een goede 'christen-democratische' samenwerking.

Een bondgenootschap van oudsher dus. Niet zozeer om dezelfde belangen, die er ook waren, maar vooral vanwege dezelfde uitgangspunten, waarin men elkaar herkende en erkende. Wat ook tot gevolg had dat men onderdeel uitmaakte van dezelfde zuil met een cultuur die van generatie op generatie werd overgedragen.

Drs. K. de Jong Ozn. (1926) was staatssecretaris van Onderwijs 1975-1981.

Nu de ontzuiling in ons land steeds verder doorgaat is ook het moment gekomen om na te gaan hoe het nu verder moet met de organisaties en groepen, die die beide confessionele zuilen vormden. Moet het bondgenootschap tussen het CDA en het confessioneel onderwijs niet worden herzien, opnieuw bevestigd? Zou men niet kunnen leren van de manier waarop de een zowel als de ander de huidige ontwikkelingen in de samenleving ziet en er antwoord op probeert te geven?

Problemen

Het confessioneel onderwijs ziet daarbij als opdracht: christelijk onderwijs (in brede zin) te blijven aanbieden onder de bescherming van 'het geven van onderwijs is vrij' (artikel 23 Grondwet). Onderwijs dat bij alle pluraliteit de naam christelijk blijft verdienen en dat dienstbaar kan zijn aan onze hele samenleving. Bij het vervullen van die opdracht zijn er momenteel een aantal problemen te overwinnen die Van Bruggen signaleert en waar ik nog een enkele aan toevoeg of wellicht enigszins anders formuleer of opvat.

Artikel 23 (vroeger 208) van de Grondwet is het resultaat van de Pacificatie van het Onderwijs uit 1917. Een uiterst belangrijk moment uit onze politieke geschiedenis. Toen immers werd de onderwijsvrede getekend tussen de belangrijkste minderheidsgroeperingen van onze samenleving: Niemand zou heersen over de ander, men verdroeg elkaar niet alleen, maar kende elkaar ook gelijke rechten toe.

Het onderwijsartikel in de Grondwet is weliswaar nog steeds ongewijzigd, maar er is momenteel wel van alles mee aan de hand. In de ogen van sommigen lijkt het momenteel meer een christen-democratische verworvenheid *avant la lettre* te zijn, dan een akkoord waar confessionelen, sociaal-democraten en liberalen destijds praktisch unaniem mee akkoord zijn gegaan. Wanneer er tegenwoordig bijvoorbeeld weer eens ergens gezinspeeld wordt op een steeds dichterbij komen van

een mogelijke regeringscoalitie PvdA/VVD/D66 is een van de punten die sommige voorstanders van zo'n coalitie elkaar bijna verlekkerd voorhouden: 'dan kunnen we eindelijk het bijzonder onderwijs eens aanpakken'. Als dan wordt tegengeworpen: maar er is toch een artikel 23 Grondwet, dan is kort maar krachtig het antwoord: de uitleg daarvan bepaalt de Staten-Generaal en daarin hebben wij (dan) een meerderheid.

Aanhangers van een PvdA/VVD/D66-coalitie zinspelen steevast op aanpakken van het confessionele onderwijs

En dat is een tweede punt van zorg, met name ook bij het beleid van de huidige bewindslieden op Onderwijs en Wetenschappen. Als vanuit het confessioneel onderwijs of vanuit de CDA-fractie regelmatig zaken worden gesignaleerd die men in strijd met de Grondwet acht, dan vinden tegenstanders van confessioneel onderwijs dat óf een vervelende, achterhaalde, zeurderige discussie, óf men zegt heel simpel: de Tweede Kamer vindt het goed, dus hebben we met die Grondwet eigenlijk niets te maken. Want die bepaalt de uitleg van de Grondwet. (Weer een voorbeeld hoe nodig onafhankelijke toetsing aan de Grondwet soms nodig kan zijn!)

Er zijn momenteel voorbeelden te over van zaken die op gespannen voet met de Grondwet staan: de invoering van kerndoelen (vrijheid van richting), schaalvergroting (eis van deugdelijkheid, gelijke maatstaven voor bekostiging), de inbreu-

ken op het benoemingsrecht bij wachtgelden, de problematiek van de decentralisatie. Zo maar uit de losse pols noemde ik een paar voorbeelden.

Verder kan worden gerefereerd aan de discussie over de vraag wie de dragers van de vrijheid van onderwijs zijn: de gever van het onderwijs (de schoolbesturen) ('het geven van onderwijs is vrij') of de ontvangers, in dit geval de ouders. Waarbij men 'vergeet' dat de medezeggenschap van ouders niet in de Grondwet staat maar in de Wet op de Medezeggenschap.

Om dan verder maar te zwijgen over de doorgaande ideeënontwikkeling over de bestuursvorm en de positie van het openbaar onderwijs. Waarbij men niet aan de indruk ontkomt, dat de huidige bewindslieden (op het toelatingsrecht na) de verschillen tussen het openbaar en het bijzonder onderwijs zo klein mogelijk willen maken. Waarbij het er soms wel op lijkt dat het hele onderwijs voor hen eigenlijk één groot bedrijf is, waar zij zo hun doelstellingen voor hebben met hun zogenaamd selectief onderwijsbeleid. Een bedrijf dat er vooral op gericht is 'Nederland als kennisland' een zo goed mogelijke positie te verschaffen in de economie van Europa-1992.

Waarbij men bij de bewindslieden toch duidelijk een ignorering constateert van het feit dat ons land twee onderwijsystemen kent, waarvan een van de twee (het bijzondere) in de eerste plaats zijn eigen doelstellingen heeft. Conclusie: het wordt misschien wel tijd dat, bijvoorbeeld bij een volgende kabinetsformatie, die Pacificatie van 1917 eens herbevestigd wordt. Want zij dreigt zo langzamerhand een omvangrijke politieke schijnvertoning te worden.

Ziehier een eerste voorwaarde voor het goed kunnen functioneren van confessioneel onderwijs: het serieus nemen van de vrijheid die het ingevolge de Grondwet heeft. Serieus van twee kanten: zowel van de kant van de overheid als van de kant van de scholen om er ook goed gebruik van te maken. Dat laatste moet er wel bij worden gezegd!

De vrijheid gebruiken

Als ik over dat gebruik maken van de vrijheid wil schrijven, moet ik natuurlijk op den duur terecht komen bij de identiteit van het confessioneel onderwijs. Voordat ik dat doe, wil ik het eerst nog even hebben over het feit dat het hier ook om bijzonder onderwijs gaat, dus om onderwijs met een privaatrechtelijke bestuursvorm, dat bestuurd wordt door betrokkenen. En dan kan ik niet onder de constatering uit, dat dat bijzondere karakter steeds meer aangetaast wordt. Met name ook door de schaalvergroting en de professionalisering, beide door de rijksoverheid zo bevorderd. (Met mijnerzijds steeds de vragen waar zij het recht vandaan haalt om dat zo te doen, plus wanneer deze trend weer eens voorbij zal zijn...)

Door die schaalvergroting dreigen betrokkenen, met name de ouders, steeds meer uit de besturen te verdwijnen. En dan zijn bijzondere confessionele scholen hoe langer hoe minder scholen die rusten in een echte geestelijke gemeenschap, basis voor het geven van onderwijs op confessionele grondslag. Ietwat gechargeerd (maar niet denkbeeldig) dreigen ze zo 'service-instituten voor confessioneel onderwijs' te worden. Net zoals je gebruik maakt van de 'service' van de ANWB of van de Consumentenbond, zo doe je dat ook van de school waar je kinderen naar toe gaan. En net zoals er geen ANWB-gevoel bestaat verdwijnt alle echte betrokkenheid van ouders bij wat vroeger 'hun school' was. Confessioneel onderwijs als een stuk volkskracht, onderdeel van een verantwoordelijke samenleving, is er dan niet meer bij. En welk verschil is er dan op den duur (inderdaad!) nog tussen openbaar en bijzonder onderwijs, beide bestuurd door professionele bureaucratieën? Want ik denk niet dat het *adagium* 'het geven van onderwijs is vrij' bedoeld is om de vrijheid van onderwijs toe te vertrouwen aan ambtelijke bureaucratieën.

Ik erken dat beperkte schaalvergroting noodzakelijk kan zijn, maar daarbij zullen

zeker in het basis- en voortgezet onderwijs de essentiële beslissingen, met name ten aanzien van identiteit en benoemingen, altijd gedaan moeten worden door vertegenwoordigers van de geestelijke gemeenschap waarin de school rust.

Een belangrijke vereiste voor het confessioneel onderwijs in de toekomst is dus: blijf bijzonder! Dat er dan desondanks nog als belangrijk probleem kan overblijven: wat te doen met de vraag om medebeslissing door ouders die niet tot die geestelijke gemeenschap gerekend kunnen of willen worden, daar kom ik later op terug.

Ontzuiling en identiteit

Van Bruggen heeft uitvoerig geschreven over de ontzuiling in het onderwijs, over de deconfessionalisering van jongeren, over de veranderde populatie van vele confessionele scholen. Over de vraag hoe christelijk onderwijs te geven op een school waarvan steeds minder ouders christenen zijn? Dat is inderdaad één van de belangrijkste problemen waar veel confessionele scholen voor staan. En zij is tevens regelmatig aanleiding tot nogal prikkelende discussies in de politiek.

Aanhangers van het openbaar onderwijs, en ook personen uit niet-confessionele partijen, beschuldigen regelmatig het confessioneel onderwijs dat het ter wille van die niet-christelijke ouders nogal eens sjoemelt met de identiteit. Dit gaat samen met de gedachte dat de kinderen van al die ouders op de openbare of algemeen bijzondere school thuis horen. Die aanhangers van openbaar onderwijs hebben het maar wat moeilijk met die gegevens over het constant-blijvende marktaandeel van het confessioneel onderwijs, ondanks de ontkerstening, zoals door Van Bruggen ge-releveerd.

Op de achtergrond speelt hier nog steeds een uitspraak, naar ik meen van Thorbecke, die eens gezegd moet hebben: 'het christelijk onderwijs mag van mij best subsidie hebben, maar dan alleen voor zijn eigen (christelijke) kinderen'. En

zo zien we ook hier weer dat op de achtergrond bij onderwijsdiscussies altijd meespeelt de invloed die bepaalde stromingen in onze samenleving wensen te hebben op het onderwijs.

Allard Pierson noemde honderd jaar geleden de openbare school al 'de sekteschool der moderneren', momenteel zijn er nog steeds mensen die onder het mom

Allard Pierson noemde de openbare school al 'de sekteschool van de moderneren'

van de neutraliteit, van de school voor allen, in wezen hun ideologie willen doorgeven aan de jongere generatie. Denk aan de grotere invloed die bijvoorbeeld de mentaliteit van de jaren zestig, zeventig had op sommige openbare scholen. In feite komt dit er tegenwoordig vooral op neer dat men zich, bij gebrek aan ideologieën, dikwijls laat meevoeren door allerlei trends en wanen van deze dagen.

Veel ouders die geen christen (meer) zijn, vertrouwen hun kinderen, zoals bekend, toch aan een confessionele school toe, omdat ze daar normen en waarden ontleend aan het christendom menen te ontwaren, die zij voor hun kinderen toch erg belangrijk vinden.

Die confessionele school is dikwijls geen zuilen-school meer. Dat betekent dat zij niet meer automatisch de identiteit van de katholieke of protestants-christelijke zuil vertoont, dat zij per plaats en per regio nogal verschillend kan zijn. Dat betekent

dat zij veel meer dan vroeger actief moet zijn met het ontwikkelen van een eigen identiteit. Dat is de grote verandering van de laatste tijd!

Van Bruggen schrijft daar uitvoerig over en geeft een aantal aansprekende voorbeelden. Maar in wezen pleit hij toch voor aanpassing en het doet mij denken aan uitspraken van christen-democraten die, constaterend dat steeds meer niet-christenen CDA stemmen, opmerken dat hun partij zich 'maar niet al te christelijk' moet uiten. Overigens heeft Van Bruggen geen ongelijk, wanneer hij van mening is, dat radicalisering van confessioneel onderwijs grote groepen ouders zal afstoten.

Voor deze problematiek, in dit spanningsveld, is geen eenduidige oplossing te geven. Enerzijds mag het nooit het hoofddoel van het confessioneel onderwijs zijn om het marktaandeel op peil te houden. Anderzijds is dat onderwijs er niet alleen voor 'de eigen groep', maar voor de hele samenleving.

Het woord 'identiteit' duidt op het aangeven van een verschil. De (vroegere) zuilen-school onderscheidde zich vaak duidelijk van een school in een andere zuil. Maar toch was er nog veel gemeenschappelijks. Dit kwam doordat onze gehele samenleving doordrenkt was van noties, normen en waarden, ontleend aan het christendom. Tegelijk met de ontzuiling vond in onze samenleving ook een sterke secularisatie plaats waardoor een cultuur ontstond met steeds minder christelijke noties. Naarmate dat besef bij christenen dieper doordringt, en zij zich ook realiseren dat die secularisatie minder goede kanten heeft dan sommigen aanvankelijk dachten, ontstaat er vaker een roep om 'dat christelijke' opnieuw te definiëren.

Als men om zich heen kijkt, bijvoorbeeld naar het *'super-technicum'* waarin wij leven, de sterk pragmatisch-individualistische samenleving, beseft men best dat een christelijke identiteit, geherdefinieerd,

inderdaad tot 'iets anders', tot een toenevend onderscheid zal leiden.

Toch roepen velen daarbij, dat zij geen herzuiling willen, terwijl zij tevens vinden dat zoveel mogelijk rekening moet worden gehouden met de pluraliteit die bij christenen hoogtij viert.

Sociologen zijn daarbij echter van mening, dat het beleven van zo'n eigen identiteit toch een zekere groepsvorming noodzakelijk maakt. Ik ben dat niet alleen met hen eens, maar denk dat de tijd nadert dat steeds meer mensen zullen gaan inzien dat een zekere herzuiling, zo men wil hergroepering, in onze samenleving nodig is. En dit geldt niet alleen voor christenen!

Hendrik Pierson heeft eens gezegd: 'Het verschil tussen een christelijke en een openbare school is niet theologisch, maar pedagogisch.' In het spoor van hem kom ik tot het volgende. Herdefiniëring van christelijke identiteit zal in verschillende opzichten tot een ander soort cultuur leiden, zo men wil zelfs een 'tegencultuur'. Waar een school een cultuurgestalte is, zal dit op den duur, (op de lange duur!) als men concreet wordt, moeten leiden tot een ander soort school dan de school die voortdrijft op de golven van de trend en van de secularisatie van onze Westerse samenleving. Het leidt tot een ander mensbeeld, een ander maatschappijbeeld, tot andere prioriteiten bij het onderwijs aan onze kinderen.

Wanneer men vindt dat die secularisatie uiteindelijk slecht is voor onze samenleving (om redenen waar ik hier nu niet op in kan gaan) dan weet men ook dat invloed uitoefenen op een cultuur, op een samenleving, begint met educatie. En hier ziet men ook heel duidelijk welk een essentieel belang confessioneel onderwijs kan hebben voor een samenleving zoals die onder andere het CDA voor ogen staat.

Echter het gaat hier om een einddoel dat voor het confessioneel onderwijs nog heel ver verwijderd is. En de weg er naartoe is lang. Ons past dus bescheidenheid en voorzichtigheid. Ik bepleit daarom ener-

zijds een veel verder gaan dan Van Bruggen doet, anderzijds ben ik tegenwoordig al heel tevreden als men op het gebied van identiteit in het confessioneel onderwijs thans tenminste die dingen doet welke hij aanbeveelt.

De andere school

Eerst wil ik nu kort aangeven wat er in landelijk verband noodzakelijk is om de weg naar 'die andere school' met langzame vaste tred te gaan. Daarna kom ik tot een concretisering in de scholen van nu.

Noodzakelijk is, om te beginnen, de steun van de wetenschap. Die zou, uitgaande van een nieuw te definiëren mensen maatschappijbeeld, ontleend aan noties van het Evangelie, een nieuw schoolconcept moeten ontwikkelen voor een rooms-katholieke, een protestants-christelijke school. Eventueel ook voor een interconfessionele school, waarin protestanten en katholieken samenwerken. Het gaat bij dat nieuwe schoolconcept vooral om toepassing in de pedagogiek en de leerstof. Om die reden hebben bijvoorbeeld drie grote organisaties voor protestants-christelijk onderwijs onlangs de Hendrik Pierson-Leerstool voor Christelijk Onderwijs opgericht.

Een volgende, uiterst belangrijke schakel in de ontwikkeling zijn de confessionele leraarsopleidingen. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat sommige (vele?) van hen het nog al moeilijk hebben met hun confessionaliteit. Bovendien dreigt een aantal van hen het slachtoffer te worden van een nog steeds doorgaande schaalvergroting. Extra aandacht van de CDA-parlementariërs wordt hier regelmatig gevraagd. Naast de lerarenopleidingen zijn uiteraard ook de confessionele pedagogische centra (het CPS en het KPC) van belang. Alle lijnen hiervoor uitgezet moeten uiteindelijk terecht komen bij de onderwijsgevendenden en de scholen waarop zij werken. En dan komt men bij een zeer heterogeen en pluriform gezelschap terecht.

Zo is er wat de identiteit betreft bijvoor-

beeld een heel duidelijk verschil tussen het basis- en het voortgezet onderwijs. De ontzuiling is bij de tweede categorie veel verder voortgeschreden dan bij de eerste. Verder is er wat dat betreft ook een verschil per regio of streek van het land. Feit is, dat hier toch in het algemeen een zeer zwakke plek ligt in het toekomstig beleid van het confessioneel onderwijs, namelijk de vraag: zullen er bij doorgaande ontkerstening voldoende christen-docenten gevonden worden voor het confessioneel onderwijs van de toekomst?

En dit doet terecht ook de vraag opwerpen of 'het verder gaan dan de heer Van Bruggen' waarvoor ik pleit, niet een illusie is. Ik kom er eerlijk voor uit dat het vooral mijn innerlijke overtuiging is, mijn geloof in de noodzaak en de kracht van confessioneel onderwijs, die mij doet schrijven zoals ik hier schrijf: van ons wordt in elk geval gevraagd in dezen tot het uiterste te gaan bij het trachten te realiseren van het beleid door mij aangegeven. Zo kunnen we er niet onderuit om toch het grote woord te gebruiken: Het confessioneel onderwijs heeft alleen toekomst als het gedragen wordt door het geloof van allen die er mee verantwoordelijk voor zijn. Met te weinig echt gelovige christenen redt dat onderwijs het niet, of zal sterk moeten worden ingekrompen. Nu ligt hier een verschil met het CDA. Het 'landelijk getal' speelt voor een politieke partij toch een andere rol dan voor het onderwijs, samengesteld uit een aantal autonome scholen. Gaat het het CDA om macht en invloed, bij het confessioneel onderwijs gaat het vooral om invloed.

De kerken

Eén heel belangrijke factor heb ik hierbij nog niet genoemd. En dat zijn de kerken. Die kunnen bij het proces tot herdefiniëring van de identiteit een belangrijke rol spelen. Niet zozeer in bestuurlijke zin, als wel als spirituele bondgenoten in het bezinningsproces. Ik hoop daarbij dat die protestanten (met name in de Hervormde Kerk) die lang de herkerstening van de openbare

school als eerste prioriteit zagen zo langzamerhand zullen inzien dat ze helaas met een te hoog ideaal bezig waren. De confessionele school heeft ook hen dringend nodig. Als bondgenoot, om als christenen dienstbaar te kunnen zijn aan onze samenleving.

In dit kader is trouwens ook de houding van sommige kerken, c.q. kerkleden tegenover christelijke organisaties aan herziening toe. Er is een tijd geweest dat het voor sommige christenen moeilijk was zich 'christelijk' te organiseren of te kiezen voor een aparte confessionele school. Immers, was het niet beter om in zogenaamde neutrale organisaties, waarin zoveel christelijke noties nog te herkennen waren een zoutend zout te zijn? Ik denk dat de doorgaan- de secularisatie steeds meer scheiding te weeg zal brengen en dit oude ideaal tot een illusie zal maken.

Ik vergelijk het wel eens met de situatie in zendings- en missiegebieden waar christenen die in ons land voor openbaar onderwijs zijn daar overtuigd kiezen voor confessioneel onderwijs. Christenen zijn een minderheid geworden in onze samenleving. Zij hebben elkaar dringend nodig, niet voor machtsvertoon maar om hun dienst aan onze samenleving zo goed mogelijk te volbrengen.

Programmschool

Ik keer nu terug naar die ontzuilde confessionele school met onder andere steeds meer kinderen van buitenkerkelijke ouders en kinderen uit het allochtone deel van onze bevolking. Een confessionele school met zeer uiteenlopende doelgroepen en met een eveneens zeer pluriform samengesteld team van onderwijsgevendenden. Al die scholen zou ik willen aanraden het eens te proberen met het model van de zogenaamde Programschool. Een model geadviseerd door de Unie 'School en Evangelie' en onlangs ook door Kardinaal Simonis bepleit in zijn toespraak op het jubileum-congres van de N.K.S.R.

Net als het CDA zou elke confessionele

school dan ook een eigen program moeten hebben dat een karakterisering zou moeten geven van de manier waarop die school functioneert op basis van haar levensbeschouwelijk uitgangspunt. De Unie formuleert het aldus: 'In plaats van de impliciete eenheid in opvattingen en leefpatronen van de zuil-subcultuur komt een expliciete uitwerking van de uitgangspunten in het programma van de school.' Zo'n program zou moeten aangeven hoe op basis van het godsdienstig uitgangspunt op die school wordt gewerkt. Het zou onder meer gegevens moeten bevatten over de godsdienstige vorming, de pedagogische en didactische aspecten van het schoolconcept, het leerplan voor de vakken en (eventueel) de beroepsvoorbereiding.

Ouders die hun leerlingen bij een confessionele basisschool of school voor voortgezet onderwijs aanmelden zou dit program (vastgesteld door het bevoegd gezag) voorgelegd moeten worden. Je kind toevertrouwen aan een bepaalde school zou dan betekenen instemmen met het program. Wat nog niet hoeft te betekenen dat je ook instemt met het godsdienstig uitgangspunt. Dit 'instemmen met het program' zal ook tot gevolg hebben dat er minder problemen hoeven te zijn met de medezeggenschap. Er is duidelijkheid vooraf: het program wordt vastgesteld door het bevoegd gezag. De medezeggenschap zal met name gericht zijn op advisering en uitvoering in dezen. Van de onderwijsgevendenden zou behalve instemming met het program ook instemming met de godsdienstige uitgangspunten van de school moeten worden gevraagd.

Nogmaals, zo'n program zou per school verschillend kunnen zijn met name ook afhankelijk van de doelgroep. Maar landelijk gezien zou er de overeenkomst zijn in levensbeschouwelijke uitgangspunten. Ik zou me kunnen voorstellen, dat ook openbare scholen zo'n program vervaardigen, ook per gemeente verschillend wellicht, maar overeenkomend in de principiële uitgangspunten voor openbaar onderwijs.

Door zo duidelijkheid te scheppen in de richting van de onderwijsvragers moet het voor confessionele scholen met bijvoorbeeld veel ouders die zich geen christen noemen toch mogelijk blijven een eerlijke situatie in stand te houden. Bovendien blijft zo het 'markt-principe' met betrekking tot de schoolkeus ook in zo groot mogelijke vrijheid ook bestaan.

Confessionele scholen gaan zo op den duur misschien wel meer van elkaar verschillen. Ze kenmerken zich niet meer door 'zuilgedrag en zuil-opvattingen', maar door een program met een eigen schoolconcept, een eigen pedagogiek, godsdienstige vorming in de lijn van de christelijke traditie en een specifiek leerplan. Menigeen

zal zeggen: dat is te idealistisch, dat ligt ver weg! Het is mijn vaste overtuiging dat het confessioneel onderwijs wil het ook op de wat langere termijn geloofwaardig blijven voortbestaan, met minder niet toekan.

Met het bovenstaande hoop ik voldoende te hebben aangegeven hoe het CDA en het confessioneel onderwijs in feite met hetzelfde bezig zijn. Als bondgenoten van oudsher. Moge het gemeenschappelijk uitgangspunt voor beide een bron van inspiratie blijven.

